

ALİ COŞKUN

“ENDÜSTRİ DEVRİMİNİ DE ISKALAMAYALIM”

Ali Coşkun, Çanakkale Grubu'nun kuruluşunda yer alarak girdiği sanayi sektöründe önemli projelere imza attı. Sonra karar mekanizmalarında yer almak için İstanbul Sanayi Odası üyeliğinden başlayarak, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Başkanlığı, milletvekilliği ve AK Parti'nin ilk döneminde Sanayi ve Ticaret Bakanlığı yaptı.

Bugün TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi Mütevelli Heyeti üyesi olan Coşkun yaklaşık 50 yılı bulan profesyonel ve siyaset deneyimleri ışığında baktığında Türkiye'de sanayiinin yeterince gelişemediğini savunuyor. Coşkun, Türkiye'nin sanayileşmede geri kaldığını, geç kaldığını anlatıyor. En büyük engelin devletin kendisi olduğunu söyleyen Coşkun, dünyada bugün dördüncü sanayi devriminin yaşandığını hatırlatıyor. Coşkun, “Dünyada endüstri devrimi yaşıyor. Biz başka şeylerle uğraşıyoruz. Yakalamak için en önemli şey eğitim” diyor.

Uzun yıllardır sanayinin içindesiniz. Nasıl başladınız?

1939 yılında Erzincan Kemaliye kazasının Başpınar Nahiyesi'nde doğdum. Yedi yaşında ilkokul ikinci sınıfa geçtiğimde babam bizi okutabilmek için Ankara'ya göç etti. Etibank'ta memurdu, mütevazı bir aileydik. Bir an önce hayata atılmam gerekiyordu. Zaten ilkokulu Ankara'da sabahları simit, akşamüzeri gazete satarak bitirdim. O zaman Ankara'da sadece iki gazete var. Bir tanesi Ulus gazetesi CHP'ye ait, diğeri Zafer gazetesi DP'ye ait. Genellikle 4 sayfa saman kağıtta çıkardı, fazla okuyucusu olmazdı. İstanbul'dan gelecek gazeteler beklenirdi. 4-5 sıralarında kamyonlarla gelir ve hemen dağıtıldı. Biz de hemen öğrenci olarak birkaç arkadaşımınla beraber abonelere Yenişehir Kızılay bölgesinde gazeteleri dağıtırdık. İlkokul hayatı öyle geçti. Asker olmamı annem çok isterdi, imtihanlara girdik sağlık muayenelerimiz yapıldı. Askeri ortaokula gideceğiz, fakat o zaman hükümet ortaokulları kapattı. Menderes dönemi 1950. Kapanınca bir an önce hayata atılmak için o zaman meslek lisesi olan erkek sanat enstitüleri vardı. İlkokuldan sonra meslek lisesinde okudum. Bitirdikten sonra da liseyle denk sayılırdı ve liseli hakkını kazanmak için mezun olduktan sonra tekrar genel imtihana girdik. Sonra da o zaman diğer fakültelere davul zurnayla öğrenci topladıkları halde teknik üniversiteye imtihanla giriliyordu, Yıldız Teknik Üniversitesi'ni kazandım ve elektrik mühendisi oldum.

Çanakkale Seramik maceranız o yıllarda başlıyor sanırım...

Mezun olduğumuz günlerde ihtilal oldu. 1960 İhtilali. Tayinler, terfiler durdu. Ben de Ağustos ayında evlenmişim, bir an önce iş sahibi olmam gerekiyor. Bir statik yapılar profesörümüz Affan Balaban Bey vardı. Ben talebe birliği başkanlığı yaptığım için hocalarla

aramız çok iyiydi. "Başkan başkan" dedi, "Bana senin gibi pratiği olan bir mühendis lazım" dedi. Meslek lisesinden geldiğimiz için deneyleri biz hazırlardık, hatta okulda bir arıza olduğu zaman beni çağırırlardı elektrik arızasına. "Nedir" dedim. "Çanakkale'de seramik fabrikası kuruyoruz, orada sorunlarımız var" dedi. Randevu aldı İbrahim Bodur ağabeyle tanıştık.

Karşılaşmanız nasıl oldu?

Tanışmamız da ilginç oldu... İstanbul'da Perşembe pazarında tanıştık. "Çok genişsin, sen nasıl mezun oldun" dedi. "Çalışınca olunuyor" dedim. Ama bana otur falan demiyor, gözü tutmadı herhalde. Bir ara bir şeyler imzaladı başını kaldırdı, "Bak oğlum bana diploma lazım değil. Bana iş lazım. Sen motor salmayı bilir misin" dedi. "Ben çıraklıkla yetiştim. Ama önemli olan motoru yakmamak, dedim." O zaman başını kaldırdı. "Sen de iş var, otur bakalım" dedi. Oturuş o oturuş. 35 yıl abi kardeşten ileri beraber çalıştık. O yıllar zor yıllardı. Çile çekme yıllarıydı.

Montaj yılları bitiyor, ithal ikamesi yılları başlıyor değil mi?

Şimdi tabii oraya gelirse şuradan başlamak lazım. Cihan devleti Osmanlı'dan sonra onun yanan yıkılan külleri üzerinde rahmetli Atatürk'ün öncülüğünde Cumhuriyet kuruluyor. Atatürk, demokratik cumhuriyeti hedef olarak gösteriyor. Fakat o günlerde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin kuruluşu, devletçi zihniyet havası, komünizmin havası birçok etkenlerle Türkiye'de dünyadaki gelişmelerin etkisi altında. Çünkü ben hep sunu söylerim, her dönemi yaşanan zamanda ve zeminde tenkit etmek lazım. Dolayısıyla biz o çağları yaşamadık, sadece okuyarak, dinleyerek öğrendik. O günkü şartlar öyleymiş. Özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra 1940'lı yıllarda Türkiye çok koyu bir devletçi dönem yaşıyor, tek parti dönemi.

Dünyaya baktığımızda dünyada da aynı şey yaşanıyor değil mi?

Evet ama netice Türkiye devletçi bir dönem yaşıyor. Bu devletçi dönemde tabii ki sermaye birikimi yok. Teknik birikim yok, pazar yok, içine kapanık, tamamen kapalı bir ekonomi. Bu sebeple sanayileşme hızı çok yavaş ve bu devletçi dönemde bu imkansızlıklar içinde devlet bürokratik cumhuriyete dönüşmüş. Hantal bir devlet yapısını oluşturmuş. Bu da bütçe açıklarını getirmiş. Çünkü tamamen israf ekonomisi üzerine dayalı bir gelişme. Cumhuriyet döneminde hükümetlerinin bana göre iki büyük hatası var. Bütçe açıklarını ya karşılıksız para basarak ya da karşılıksız kredi alarak karşılamışlar. 1950'li yıllarda rahmetli Menderes ilk defa özel sektör öncülüğünde kalkınma politikasıyla Türkiye'de farklı bir dönem başlattı. Fakat 1960 ihtilalinden sonra karma ekonomik model geldi. Deve mi kuş mu belli değil.

1960'lı yıllar planlı kalkınma dönemine dönüldüğü zamanlardı. Neler yaşıyordunuz?

Rahmetli Menderes dönemi özel sektör öncülüğünde kalkınma modeli ortaya atıldı. Fakat yeterince yetişmiş eleman yok. Sermaye yine yetersiz, kapalı bir ekonomi dışarıya açılmamış. 1960 ihtilaliyle ise Türkiye'nin tarihinde büyük bir darbe yaşandı. Bu dönemde ithalatı ikame modeli belirdi, karma ekonomi model anlayışıyla. Devlet özel sektör işbirliği girişimleri başladı. Fakat arzu edilen yüksek sanayileşmeye pek ulaşılamadı. Ama Türkiye'de yine de sanayileşmenin adımları o tarihlerde atıldı.

Uygulama nasıldı?

Daha çok ithalat ikame şöyle olurdu. Sanayici bakardı, bunu ben yapabilir miyim, yaparsam satabilir miyim? Eğer yapabiliyorsa kalite,

servis maliyet konuları ikinci derecede kalırdı. Çünkü satıcı piyasası hakimdi. Bu piyasada üretici, satıcı şartları tayin eder. Alıcı bir noktada mahkumdur. Sonra 60'lı yılların sonunda bu kez dışarıya açılma ile karşı karşıya kaldık. Ve Özal döneminde özellikle alıcı piyasası hakim olmaya başladı. Çünkü serbest piyasa ekonomisi benimsendi. Dünyada İngiltere'den sonra bu gelişmeyi yakalayan ikinci ülke durumundaydık.

1950'li yıllar Çanakkale Seramik'in kuruluş yılları. Hükümetle, devletle nasıl bir ilişki var? O dediğiniz özel sektör kamu işbirliği sağlanabiliyor mu?

Çanakkale Seramik İstanbul'da yoğunlaşan ekonomik ağırlığın Anadolu'ya gitmesinde ilk örnektir. İbrahim Bodur Bey üç şeye çok inanırdı. Doğduğu yer, doyduğu yer ve durduğu yer. Dolayısıyla doğduğu topraklara özellikle milliyetçi muhafazakar bir yanı olduğu için Çanakkale şehitlerinin bulunduğu yerde tesisleri kurmayı çok arzu etti. Ve o zaman da bütün yatırım müsaadesi devlette. İthalat yapacaksınız, Türkiye'de makine sanayii gelişmemiş dolayısıyla dışarıdan teknoloji alacaksınız, devletin müsaadesine bağlı. İthal edeceğiniz makineleri yine devlet inceliyor. Yerlisi olmadığına dair belge getiriyorsunuz. Uzun incelemelerden sonra devlet müsaadesine bağlı.

Neler yaşıyor?

Bu temasları yaparken rahmetli Menderes'in de Çanakkale milletvekilleri ve Balıkesir milletvekilleri Sıtkı Yırcalı, Emin Kalafat, Fatih Rüştü Zorlu sayesinde haberi oluyor. İbrahim Bey ile görüşmek istiyor. O görüşmesinde İbrahim Bey'i tebrik ediyor. Çünkü seramik mamulleri Türkiye'nin ihtiyaçlarından biri. Hijyenik bir malzeme. Hastaneler, banyolar, mutfaklar çok perişan halde.

Ama daha önemlisi var. Türkiye’de 36 bin köyde, birçok kasabada ve illerin birçok mahallelerinde elektrik yok. Menderes “Nereye gitsem elektrik istiyorlar. Bakır teli buluyoruz, ağaç direği de buluyoruz, fakat fincan yok. (İzolatöre fincan denirdi o zaman) Acaba porselen izolatör de yapabilir misiniz?” İbrahim Bey etüt edelim efendim, diyor. Sonra da bunu proje olarak bize getiriyor. O zaman biz arkadaşlar toplandık, Çekoslovakya teknolojisi ile izolatör imalatını programa aldık. Nitekim Türkiye’de elektriğin yaygınlaşmasında Çanakkale Seramik’in bu üretiminin büyük katkısı oldu.

Yani üretim konusunu biraz da ihtiyaç belirledi...

Evet ihtiyaçtan doğdu. O zaman da tabii elektrik yapımından satımından her şeyden tek bir kurum sorumlu, Etibank. Sonra Türkiye Elektrik Kurumu kuruldu. Ve Sayın Menderes’in emriyle İbrahim Bodur Bey’e destek olsun diye alıcısı Etibank da fabrikaya üçte bir ortak oldu. Daha sonra ise Türkiye Elektrik Kurumu ortak oldu. 1980’li yılların sonlarında özelleştirme hareketiyle biz tekrar o hisseleri geri aldık.

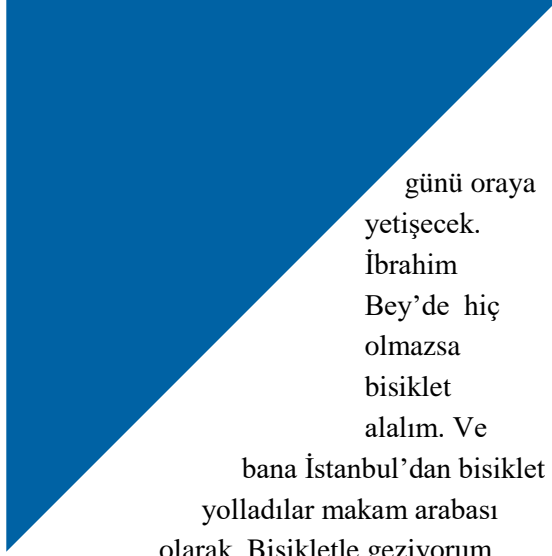
O günlerden ilginç anılarınız vardır mutlaka...

Çanakkale’de hiçbir şey yok. Mesela ben elektrik santralini kurdum, kurarken bir sürü sıkıntılar çektik. Teknisyen yok, makinist yok. Karabiga’da balıkçı tekneleri var. Karabiga’ya gittim. Balıkçıların başında bir Kemal çavuş varmış, onu buldum. Dedim bana makinist lazım. Elektrik santrali kurduk, yağcı lazım dedim. Balıkçı teknelerinden bulduğum elemanlarla santrali kurdum. Daha fabrikada makina montajı devam ediyor. Çan küçük bir kasaba, 900 nüfusu var. Şimdi zannediyorum otuz bini geçti. Küçük bir jeneratörü var, İller Bankası’ndan almışlar. O da haftanın üç günü

arızalı. Mahalle mahalle elektrik veriyorlar saat saat. Yetmiyor tabii çok küçük bir jeneratör. İhtilal de olduğu için bir binbaşı hem belediye başkanı hem kaymakam, dedim ki, “Komutan izin verersen biz santrali kurduk. Şu anda enerji vermeme müsait.” Ana yollara ben aydınlatma direkleri dikip şehri aydınlatalım. Bir de yeni kurulan bize yakın mahallede yeni evler var. Oralara elektrik verebiliriz. Önce muhaberat binbaşısıydı. Ben de meslekten sayılıyım ama şimdi askeri idare var özel sektöre çıkar bunun faturası dedi. Baktım olumsuz, sonra birbirimizi yakından tanıyınca ikna ettim onu. Ve kabul etti. Biz hızla ana yollara direkleri diktik. Civa buharlı lambaları koyduk. Görülmemiş orada öyle bir şey. Bir gün elektriği verdik pırıl pırıl şehir. Karadağlı’nın kahvesi vardı. Biliyorsunuz bizim nahiyelerde, köylerde kahvelerde otururlar. Diploması yaparlar, hükümet kurarlar, ilginç adamlar vardır. Demişler ya bu ihtilal iyi bir şey değil ama devrimde bak güzel şeyler yaptı. Memleketimiz pırıl pırıl oldu. Bir Halim amca vardı yaşlı şoför bize hizmet ederlerdi. Ne devrimi demiş, bunu elektrikçi Ali Efendi, dinamocu Ali Efendi yaptı. Dolayısıyla benim adım oradan köylere dinamocu Ali Efendi olarak yayıldı. Kaz Dağı’nın eteklerinden köylerden heyetler geliyordu. Bize de elektrik yapacaksınız diye. Böyle güzel anılarımız var.

Bu sıradasız İstanbul Sanayi Odası’na da girdiniz değil mi?

Evet. Şimdi oraya geleceğim. Köyde tutuklanıp Yassıada’ya sevk edilmiş eski belediye başkanının evini kiraladılar bana, lojman yok. Fabrikaya yürüyerek gidip geliyorum. Yağmur yağdığı zaman yollar toprak olduğunda siyah çizmeler giyiyoruz. Bir gün İbrahim Bey gelmiş, benim haberim yok. Beni koşarken görmüş yağmurda. İdarede bir dayımız vardı, Süleyman dayı. Dayı demiş Ali Bey niye koşuyor. Arıza var demiş, fabrikada pazar

günü oraya
yetiyecek.
İbrahim
Bey'de hiç
olmazsa
bisiklet
alalım. Ve
bana İstanbul'dan bisiklet
yolladılar makam arabası
olarak. Bisikletle geziyorum
dinamocu Ali efendiyim ya çok
saygınlığım var köyde. Bisikletle pazara
giderken, çarşıya giderken halkşapkasını
çıkartıyor, selam veriyor. Bu yine
Karadağlı'nın kahvede gündeme gelmiş.
Demişler ki bu Ali Efendi çok iyi ama bu
fabrika batacak.

Bisiklet alındı diye mi?

O sırada develerle nakliye yapan eski il başkanı Deveci Arifi, köyleri iyi tanıyor, Köylerdeki hammadde ocaklarını bulsun araştırsın diye fabrikaya görevli aldılar. Fabrika batacak o çatının altında da deve ahır olacak şeklinde dedikodular var. Bizim bisiklet bayağı gündemde. adı da o zaman Velespit. Velespit alınmış fabrika batacak diye, konuşmalar oluyor. Bunları niçin söylüyorum o günlerde sanayileşme sadece tahsisler, kotalar sadece pazar açısından değil çevrenin meseleye bakış açısından da çok ilginçti. Çünkü dediğim gibi sermaye birikimi yok. Fabrikadan ne çıkacak, ne olacak büyük merak ediliyor halk tarafından. Büyük sıkıntılar vardı. Ve makineleri ithal edersiniz, monte edersiniz bir parçası arıza yapar. Getirmeniz mümkün değil. Yeniden müracaat edeceksiniz İstanbul Sanayi Odası'na. Üç kişilik bilirkişi heyeti ihtiyaç olduğuna karar verecekler. Bazen de fabrikaya götürürsünüz, gezdirirsiniz gösterirsiniz konu

o raporla yönetim kuruluna girer.

Yönetim kurulu olur derse Türkiye Odalar Borsalar Birliği'ne gider. Fiyat tescil dairesi var. Ve birliğin bütçesinin aşağı yukarı yüzde altmışına yakını da oradan gelir. Her şeyi fiyatı uygundur diye tasdik eder.

Neden bu bürokrasi?

O da nereden geliyor. Türk parasını koruma kanunu vardı. Bu kanun çerçevesinde dışarıya para kaçırmayasınız diye kontrol ederlerdi. Bitmedi bakanlığa. Uzmanların o zaman işadamlarıyla görüşmeleri de yasak. Küçük bir pencerenin içinden evrakı verir, bir seri numarası alırsınız sonra takip edersiniz bir türlü çıkmaz. Oradan da alırsınız oluru gider bankanızdan varsa kredi ile yada nakit para ödeyerek akreditif açarsınız.

Sonra yedek parçayı yüklerler. Sonra da gümrükte bir gümrük çilesi başlar. Maalesef çoğu zaman da rüşvet kapısı olur. Çok çile çekilen bir dönemdi. 1960 ihtilalinden sonra bu dönem giderek yavaş yavaş gelişmeye başladı.

Çile çekiliyordu çok zordu. Fakat 1960'da çok sayıda fabrika kurulmuş bu çileye rağmen. Niye kurdu işadamları bu fabrikaları?

Türkiye'de ilginç bir gelişme var. Toplumun sosyal gelişmesi ekonomik gelişmesinin önünde geliyor. Dolayısıyla toplumdaki gelişme dış kredi ile karşılıksız para basarak, biraz ekonomide böyle canlılık gözükünce sonradan enflasyon, hayat pahalılığı ve yüksek faiz olarak tekrar dönüyor topluma. Ama o gelişme içinde ithalat biraz gevşetildi. İhtiyaçlar karşılanınca sanayileşme hareketi o ithal edileni yapma şeklinde gelişmeye başladı ve 60'lı yıllarda tekrar dışa dönük olabilme düşünceleri ortaya çıktı. 1970'li yıllardan sonra da Türkiye bir kere resmen iç, kısmen de dışa doğru dönmeye başladı ama esas dünyayla bütünleşmesi rahmetli Özal'ın iktidar olmasıyla yani 12 Eylül'den sonra olmuştur. 12 Eylül de askeri bir darbedir,

hiçbir zaman tasvip etmem. Ancak 12 Eylül'ün o gücü olmasaydı Özal da o değişimleri yapamayabilirdi.

Sizi Özal ile ne zaman nerede tanıştınız?

Özal'la tanışmamız benim talebe birliği başkanlığım sırasında oldu. Çünkü 1950'li yıllarda Türkiye'de yeterince sanayi olmadığı için mühendislikte mecburi staj vardır. Yani her yıl 36 iş günü dışarıda belirlenen programa göre çalışmanız ve belge getirmeniz lazım. Arkadaşlar stajyeri bulamazlardı. Hatta mezun olduktan sonra stajını tamamlamak için uğraşıp sonra diplomasını alan çok insan olurdu. O zaman ben talebe birliği başkanı olarak Ankara'ya geldim ve babam Etibank'ta çalışıyordu. Daire başkanı sonradan Enerji Bakanlığı'nda müsteşar oldu, Kemal Noyan Bey beni çok severdi, mühendis olmam için de teşvik etmişti. Seni Turgut Bey'e yollayayım dedi, Elektrik Etüd İdaresi'ne. Turgut Bey gençleri çok severdi ve gençlerle ilgilenirdi. Biz konuşunca bu kez de hemşeri çıktık. O Malatya ben Eğinliyim. Ondan sonra hem bize staj yeri temin etti, barajlarda Süleyman Bey'e (Demirel) yolladı.

Aynı yıl mı?

Aynı yıl. Onlar İstanbul Teknik Üniversitesi'nde biz Yıldız Teknik'te. Öyle tanıştık ve o tanışıklık devam etti. Sonra Çanakkale Seramik'te ben çalışırken Özal planlama müsteşarıydı. Ve tanıdığı böyle mühendis arkadaşlarını ararken ben de herhalde aklına geldim beni de çağırdı. "Ali seni planlamaya almak istiyorum." Kısa bir dönem de İngiltere'ye yollayacaktı. Çünkü Ekrem Pakdemirli ile Yusuf Bozkurt Özal İngiltere'deydi o zaman. Ben Çanakkale Seramik benim bursumu ödedi, gidemem deyince "O zaman orada devam et ama özel ihtisas komisyonunda görev al" dedi. Raportörlük görevine başladım.

DPT'nin kurulması önemli olmuş diye düşünüyor musunuz Türkiye için?

Tabii. Dediğim gibi bürokratik Cumhuriyet'ten kurtuluş kolay olmadı, hala izleri devam ediyor. Bürokratik Cumhuriyet'ten Demokratik Cumhuriyet'e geçiş hareketi içinde bir planlı dönemden geçme zarureti oldu. Belki ihtilalden sonra iyi hareketlerden biri olmuştur. Ve Devlet Planlama Teşkilatı aynı zamanda Turgut Özal'ın öncülüğünde devleti idare eden insanların yetişmesine de okul oldu.

Kuruluşunda da bulundu Özal...

Evet. İlk müsteşar o değildi ama fikir olarak Süleyman Bey'in ve Turgut Bey'in büyük katkısı var. Esas fikir belki millî güvenlik kurulunun kararlaştırdığı, siyaseten destek verdiği bir konu ama esas fikir adamları Süleyman Demirel ve Turgut Özal.

Bugünkü yapısını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Geldiğimiz noktada, AK Parti programını hazırlarken de raporunu yazdım. Artık Devlet Planlama Teşkilatı icracı, karar verici kurumdan kurtulup stratejik planlar yapan bir duruma gelmesi lazım. Hala bir bakanlığın bütçesi hükümette görüşülüyor, komisyona geliyor, meclisten geçiyor ancak planlamanın Bürokratik engeli devam ediyor. Kısmen azaldı ama hala var.

Türkiye Odalar ve Borsalar Başkanlığı'nız var Özal döneminde. Nasıl başkan oldunuz?

Turgut Özal döneminde hasbelkader Türkiye Odalar Borsalar Birliği başkanlığı yaptım, Mehmet Yazar'dan sonra. Ve o reformların yapıldığı dönemdi. Hem benim için bir gurur meselesidir hem de sıkıntılı yıllardır. Çünkü İstanbul Sanayi Odası delegesi olarak gelmişim. Başkanlığa seçilmişim.

O sırada ekonominin, sanayinin ağırlığı İstanbul’da ve Marmara Bölgesi’nde. Kısmen İzmir, Adana’da. Eskişehir’de Gaziantep’te de tek tük hareketler var. Turgut Bey beni çağırıyor dedi ki, “Hadi sanayiye, ekonomiyi Anadolu’ya yaymamız lazım. Sebebi bir göçleri önleyeceğiz, iki iş imkânı sağlayacağız.” Göçler büyük şehirlerde gecekondulaşmayı gerektiriyor. Gecekondulaşma çarpık bir şehir yapısını ve sosyal sorunları getiriyor sanayinin Anadolu’ya yayılması gerekiyor. Ne istiyorsanız teklif getirin, dedi. O zaman odalar birliğinin bünyesinde “OKİK” orta ve küçük işletmeler kuruldu. Bu kurulda coğrafi bölgelerden odalarımızdan borsalarımızdan, ziraat odalarından herkesi çağırarak, toplantılara başladık. Sıkıntınız nedir ne istiyorsunuz diye çalıştık. KOSGEB oradan doğdu.

Neler yaptınız?

Orta Anadolu’daki harekete KOSGEB’in büyük desteği olmuştur. Teşvikler bakımından da bölgesel il bazında teşvikler getirdik ama tabii kaynak yetersiz olduğu için çok arzu ettiğimiz ölçüde büyük destek veremedik. Ama Anadolu’nun sanayileşmesi öyle başlamıştır. Sonra turizme çok önem verildi. Ona da Turizm İşletmeleri Kurulu diye bir kurul kurduk. Yatırımcı olarak turizmde herhangi bir hareket yok. Daha çok işte oteller falan kuruluyor. Biz yatırımı öne aldık ve o konuda da hükümetle iç içe çalıştık. İşte o ara efendim Ali Coşkun Özalcı sözü çıktı. Halbuki biz ülkenin kalkınması için doğru olanlarda hükümete destek verdik. Ama yanlış olan hareketlerde de büyük tenkitleri biz yaptık.

Özal’ın önemli kararlarından biri de özelleştirmeydi...

Yani Özal’lı yıllarda çok önemli hareketlerden bir tanesi de özelleştirme hareketidir.

Tabii devlet büyük fedakârlıklarla o zaman bu fabrikaları, KİT’leri kurmuş. Hatta Atatürk emri ile 1. İzmir İktisat Kongresi’nden sonra kurulan Sümerbank’ın sözleşmesinde bir madde var.

Fabrika üç yıl içinde kurulup geliştikten sonra özel sektöre devredilecek diye. Ama yıllar yılı ertelenmiş. Özel sektör yeterince güçlenmeyince bu kere devletin elinde kalmış. Devletin elinde kalınca maalesef siyasi kadrolar orayı bir insan yığını haline getirmişler. Mesela ben şeker fabrikalarını yeniden ele aldığımızda üç katı personelle karşılaştım.

Politikacılar da ona göre davranmışlar oy deposu olarak.

İş bulma yeri olmuş. Teknolojisi yenilenmemiş. Rekabet edemiyor ve devletin sırtına yük oluyor. Bütçeye yük oluyor. Dolayısıyla özelleştirme hareketi yerinde bir harekettir. O zamanda Özal benden bir rapor istemişti. Bende hiç unutmuyorum. “Önce güzelleştirelim, sonra özelleştirelim” başlığını atmıştım. O çalışmadan dolayı da bana Montblanc bir dolma kalem hediye etti. O da şiir kitabımda bir kalem hikayesi olarak yer almıştır.

Doğru özelleştirme yapılabildi mi?

Amacımız şuydu. Bunları özelleştirirken sağa sola peşkeş çekilmesin. Özellikle bölgesel kalkınmada değerlendirelim, çalışanların hakkını koruyalım. Eğer el değiştirecekse ister uluslararası sermaye olsun isterse özel sektöre geçecekse onlar mutlak suretle bu KİT’lerde teknolojiyi yenileyecek, ihracata yöneltecek, ve istihdamı sağlayacak şekilde şartlar getirebilsin. Bunları anlaşmalara koyalım. Özelleştirme hareketi de öyle başladı. Tabii bu arada her işi yaparsınız, bu işte yanlışlıklar olabilir, olmuştur da.

Askerle ilginç anılarınız oldu mu 12 Eylül döneminde...

Hiç unutmam. Turgut Bey serbest bölgeleri gündeme getirdi. Bütün basında köşe yazarları serbest bölgelerle ilgili yazılar yazmaya başladılar. Ve belirli basın karşı çıkıyor. Turgut Bey'in bir sözünü çok istismar ediyorlar. Bölgeler üçüncü ülke mevzuatına kavuşacaklar. Üçüncü ülke mevzuatından Türk Silahlı Kuvvetleri rahatsız oluyor. Ve bir gün beni çağırdı Özal. Dedi ki 'Ali askerler karşı çıkıyor. Serbest bölgeler konusunda beni tenkit edin.' Bir başbakan özel sektöre diyor ki, beni tenkit edin. Ben de tabii ağzı söz yapan saygın insan İSO'nun başkanı bizim Nurullah Gezgin başkana, diğer başkanlara söyledim. Onlar başladılar yüklenmeye. Bunun üzerine Milli Güvenlik Kurulu'na beni davet ettiler. Dediler ki nedir bu? Dedim ki işte üçüncü bölge kurulacak dünyaya açılacağız. Komutan dedi ki "Bu üçüncü bölge sözü bizi rahatsız ediyor. Bizim verecek bir çakıl taşımız yok." O söz o zaman çıktı. Anlattım sadece mevzuatta üçüncü ülke olacak. Sanayi rahatlayacak. Bugün yeni adımlar atmak o günlere nazaran çok daha olumlu ve rahat.

Özal'ın hedefi neydi sanayide? Mesela Güney Kore örneği verilebilir. Gelişmekte olan ülke kimliğini aşamadı. Nerelerde hata yapıldı? O dönemleri de yakından biliyorsunuz...

Yani sanayileşme hareketinde en büyük engel devletin kendisi olmuştur. Hiçbir dönemde ben şahsen ve bulunduğum ortamda temsil ettiğim kurumlarda veyahut hükümette bürokratik engellere karşıyız, bürokrasiye değil. Çünkü tabii ki devlette bürokrasi olacak ama yıllar yılı tek parti dönemlerinden gelen alışkanlıklarla öyle engeller konmuş ki hem yasalarla hem yönetmeliklerle bunları aşmamız mümkün

değil. Dolayısıyla birinci engel bu. İkincisi de tabii sanayileşmede geri kalmışız, geç kalmışız.

Şimdi dördüncü endüstri devrimi tartışılıyor.

Evet, dördüncü sanayileşme tartışılıyor. Ve biz başka şeylerle uğraşıyoruz. Dolayısıyla bu değişimlere biraz geç başladığımız için onun da etkisi var. Türkiye coğrafyası çok ilginç bir coğrafya. Bütün devletlerin gözü çeşitli sebeplerle burada. Ben ikinci ve üçüncü dış mihrapların etkisi ile yapılan ihtilalleri, askeri müdahaleleri bu gelişmelerde engel olarak görürüm. Hani askeri idareden sonra Özal döneminde işte olduğu gibi veya 1960 ihtilalinde alınan bazı kararların uygulanmasında muhakkak ki bazı iyi şeyler olmuştur. Bazı adımlar atılmıştır ama genelde bir baskı altında toplumun gelişmesi mümkün değil.

Devlet stratejik sektörleri belirleyip desteklemeli miydi?

Öncelikli olarak bunun için DPT kuruldu ama devam ettiremediler. Yani eskilerin bir sözü var ehemmi mühime tercih etmek. Yani bir planlama yaparken en önemliye önemliye tercih etmek. Biz burada hatalar yaptık. Dolayısıyla tercihlerimizde yanlışlıklar var. Ve devletin böyle askeri müdahalelerle kilitlemesi, durması korku, piyasada güven olmazsa mümkün değil. Güven olmazsa bir beklenti dönemi başlıyor. O beklenti çok şeyi kaybettiriyor.

Şimdi siz son dönemi de yakından biliyorsunuz. AK Parti hükümetinde bakanlık yaptınız. AK Parti nasıl doğdu?

AK Parti dönemine gelirken 1990'lı yılların sonunda siyasi istikrar bozulduğu için kesimler arasında kavgalar da başladı.

Grevler, lokavtlar, ekonomi çökme noktasına

geldi. Büyük devalüasyonlarla beraber üç büyük partinin iktidar olduğu bir dönemde Sayın Ecevit'in başbakanlığında Türkiye'de ekonomik devrimleri yapmış Anavatan Partisi'nin koalisyonunda olduğu, Mesut Yılmaz'ın başbakan yardımcısı olduğu, MHP'nin de koalisyonunda olduğu ve Devlet Bahçeli'nin de başbakan yardımcısı olduğu bir dönemde ekonomi çöktü. Biliyorsunuz uluslararası kriterler var. Bir ülkenin dış borçlarının toplamı GSMH'nin yüzde 60'ını geçmişse iflas gözüyle bakarlar. Kağıt üzerinde Türkiye iflas etmiş durumdaydı. Yeni siyasi hareketler böyle dönemde doğuyor. AK Parti böyle bir beklenti döneminde bir araya geldi. Bir araya gelişinde de halkın beklentisi adeta Özal'ın ilk günlerdeki yaptığı gibi değişik fikirlerin geliştiği bir görüntü verdik. Ağırlıklı olarak biz Anavatan Partisi'nden geldik. Fazilet Partisi, Refah Partisi kapatılmış. Oradan gelen arkadaşlar ve diğer partilerden gelen arkadaşlar halkta bir güven doğdu. Ve güvenle beraber bizde katıldık o harekete.

Ekonomik programı yazarlardan birisiniz değil mi?

Ben ekonomiden sorumlu genel başkan yardımcısıydım. Hükümetin ilk programında ağırlıklı olarak söz sahibi olduk ve programı hazırlayan arkadaşlardan biriyim. Büyük bir ekonomik kurul kurdum daha iktidar olmadan. Ve ekonomik kurulda Ali Babacan'ı, Prof. Dr. Nazım Ekren, Dr. Alaattin Büyükkaya'yı, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş hocamızı ve oğlu, İstanbul Ticaret Odası Başkanı Murat Yalçıntaş'ı sayabilirim. Böyle bir ekip kurduk ve gece gündüz çalıştık. İktidar olmadan da bunu halka anlattık. Ne yapacağımızı aynen Özal gibi anlattık. Ve sanki halkta Özal'ın ikinci değişik programı geliyor diye bir güven doğdu. Kısa zamanda da alınan önlemlerle ekonomiyi düzlüğe çıkarabildik.

Kemal Derviş'in programı da vardı...

Kemal Derviş dışarıdan getirilip büyük yetkilerle görevlendirilmesine rağmen koalisyon olduğu için programını uygulayacak siyasi gücü bulamadı. Ve belki Dünya Bankası'ndan geldiği için o zaman Meclis'te kendisine de söylemişimdir. Sadece parasal politikalarla ekonomiyi düzeltmeye ağırlık verdi. Biz iktidar olunca parasal politikaları mali politikalarla destekleyip üretimle birleştirdik. Üç sacayağı şeklinde. Ekonomi, döviz, faiz, borsa üçgeninde çırpınıyordu. Bu zinciri de kırdık, kırabildik. Yatırım, üretim, ihracat seferberliğine çevirdik. İki güçlü ekonomik hareketle 2007 yılına doğru tamamen düzlüğe çıktık. Hatta bütün dünyada finans kurumları bizlerden randevu almak için sıra bekliyorlardı. Türkiye'de yeni bir hareket başladı, diye. Türkiye yatırım ağırlıklı güvene kavuştu.

Dünyada da büyüme dönemleriydi. Etkisi oluyor muydu?

Dünyadaki gelişmeler de çok etkiledi. Ama Türkiye hakikaten yatırım için cazibe merkezi haline gelmişti.

2007'den sonra durum değişmeye başladı. Neden?

2007 yılından sonra bana göre siyasi istikrar bozulmaya başladı. Siyasi istikrar bozulunca, sen ben kavgası doğdu. Yeniden kısır politik çekişmeler öne geldi. Seçimler, 2008-2009 dünyadaki finans krizinin giderek mali kriz haline dönüşmesi ve Türkiye'nin bundan büyük ölçüde zarar görmesi, tekrar bir siyasi istikrarsızlığın getirdiği bir beklenti dönemine doğru sürüklendik. Bu arada da maalesef terör olayları canlandı. Adeta Türkiye'nin bölünme ortamının yaratılması için dış ve iç güçler faaliyete geçti. Çok üzüntülü tablolarla karşı karşıya kalıyoruz. Temennimiz tabii devletin gücü ve halkın birlik beraberlik duygularıyla bu

terör hareketlerinin bir an önce sona ermesi ve ekonominin yeniden canlanması.

Türkiye şimdi sanayileşmede yeniden bir durgunluk dönemine girdi. İnşaat öne geçti. GSMH içinde sanayinin payı giderek düşüyor. Fabrika arazileri inşaat rezidanlar AVN'lere dönüşüyor. Bu dönemi nasıl görüyorsunuz?

Şimdi ekonominin sağlıklı itici gücü sanayidir. Hani, Napolyon para para demiş. Bence ekonominin ilacı üretim, üretim, üretim. Üretim olmadığı takdirde mali denetimi sağlamanız mümkün değil. Üretim olmazsa vergi nasıl olacak. Vergi alınmazsa yeterince yatırım nasıl olacak dolayısıyla tasarruf nasıl olacak. Türkiye'de tasarruflar çok geriledi. Halbuki biz yüzde 27'leri falan hedef almıştık. Dolayısıyla yeterince tasarruf olmayınca o zaman yabancı yatırıma muhtaç oluyorsunuz. Yabancı yatırımda da bizim arzumuz doğrudan yatırıma gelmesi. Oysa ki sıcak para olarak geliyor ve ekonomide her an risk taşıyan bir gelişme oluyor.

Sanayi değil inşaat öne geçti...

Üretimin canlanması için de biz başlangıçta inşaat sektörüne önem verdik. Yani bunun aksini söylersem yanlış söylemiş olurum. Çünkü inşaat sektörü sanayide bugün 500 üzerinde ürünü hareketlendiriyor. Bir amaç da çarpık şehirleşmeyi modernize etme, özellikle deprem fayları üzerinde olan bölgelerde yeniden yapılanmayı ele almaktı. Ama zamanla sanayiye göre daha rahat bir sektör olduğu için ve rantı yüksek olduğu için öne geçti. Özellikle arazilerin arsa haline dönüştürülmesi ve oradan rantlar elde edilmesi o rantlarında paylaşılması için yatay paylaşma yerine dikey paylaşma olması ile bence biraz ölçü kaçırıldı. Ve bu dönüşüm çalışmalarıyla da inşaat çok öne çıktı. Ve sanayici de bir kere rantı orada

görünce sanayiye bırakıp inşaat sektörüne girdi. Hatta ben biliyorum fabrika kurmak için bütün projeleri hazır olduğu halde, o projeleri bırakıp inşaat sektörüne giren arkadaşlarımız var. Dolayısıyla burada bunu ben ekonominin geleceği yönünden sakıncalı görüyorum.

İstanbul sanayisini de bir anlatırsanız. İstanbul'un sanayileşmesinde nerelerde doğru yapıldı, nerelerde hata yapıldı? Holdingleşme ne gibi katkı sağladı? İstanbul'un payı hala yüzde 40'larda.

Şimdi odalar borsalar aslında Türk ekonomisinin gelişmesinde başlangıçta kapalı ya da yarı kapalı ekonomik dönemlerinde fazla bir atılım yapamasa da 1960'lı yıllardan sonra özellikle ekonominin gelişmesinde büyük katkılar yapmışlardı. İstanbul Sanayi Odası'na gelecek olursak belki bizim neslin şansı da odur. Biz orada Türk sanayisine önderlik yapmış, babadan çok kendi girişimciliğiyle sanayiye girmiş ağabeylerle, arkadaşlarla beraber çalıştık. Ve bizler için o üniversite sonrası yüksek ihtisas gibi olmuştur. Ayrıca da çok ilginç bir yapısı vardır. Hani İngiltere'de anayasa yok. Fakat İngiltere'nin örfleri var. İSO'nun da vardır. Örnek, siz meslek komitesine girmek istiyorsanız o meslek komitesinde biriyle mutlak suretle konuşmanız gerekir bir nevi izin alır gibi.

Siz kimden izin aldınız?

Ben elektrik piyasasından geldiğim için o zaman dediler ki söz sahibi rahmetli Emin Cankurtaran'dır. Emin Ağabey'e gittim konuştum. Çok iyi olur, dedi. Çünkü sen sadece mühendis olan bir arkadaş değilsin, piyasadan da yetişmiş bir arkadaşsın. Ama çok geç, bu dönem olmaz, gelecek dönem bakarız, dedi. Ben de dedim ki bir sakıncası yoksa sizi de üzmeyeceksem ben aday olmak istiyorum. Sen bilirsin, dedi. O sen bilirsin sözü bile

banaya yetti. Ben seçimlere gelmeyen gruba yüklendim. İki otobüs elemanı otelin arkasında beklettim. Pera Palas'ın arkasında. Seçimler o zaman ilçe seçim kurulunun, hakimlerin, hakemlerin gözetimi altında yapılıyor ve 17.00'ye kadar devam ediyor. Saat 17.00 bitmeden kuyruğa girenler varsa onlarda oyunu kullanabiliyor. 16.30 civarında artık sonuçlar tahmin edilebiliyor. Ben arkadaşları çağırardım. Sandık bir açıldı. Ben delip girmişim içeri. Fakat meslek komitesi seçiminde Emin Bey bir konuşma yaptı. Beni bir methetti. Meslek Komitesi başkanı olmamı teklif etti. Ancak bu nedenle iki yıl Meclis'e giremedim.

Odaların gücü kalmadı herhalde fazla?

Eskiden sivil toplum kuruluşları sayılıydı yani diğer konularda da. Mesela Aydınlar Ocağı'nda başkan vekilliği yaptım, üyelik yaptım. O zaman hükümet bile ne diyecekler diye beklerdi. Televizyonlar yoktu. Odalar Birliği ne diyecek diye beklenirdi. Artık televizyonlarda her gün açık oturumlar var. Siz gazeteciler her gün yazıyorsunuz. Kuruluşlar o kadar çok yayıldı ki. İşadamları dernekleri v.b. herkes beyanat veriyor. Ama odalar hala devletin eskiden yaptığı devletçi zihniyetle bürokratik engeller koyduğu konuları engelsiz olarak yapıyor. Bundan çok kimsenin bilgisi yok.

İstanbul'dan sanayinin çıkarılması konusu var. Öyle bir tartışma var. İstanbul'un bir tasarım kenti olması onun dışında bütün sanayi fabrikalarının dışarıya çıkarılması düşünülüyor. İstanbul'da sanayi olmalı mı olmamalı mı?

Şimdi İstanbul, sanayinin mektebi olmuştur. Tabii ki böylesine büyük dünyanın nüfus bakımından büyük tarihi kültür şehrinin mahalle aralarında sanayi olması hiçbir zaman tasvip edilmez. Ama bunun çok güçlü bir

devlet politikası ile halledilmesi lazım. Bir yol haritası çizilmesi lazım, Yoksa belediyenin kararıyla burayı boşaltın kararıyla bunun gerçekleşebileceğine inanmıyorum. O sadece ekonomiye ufak tefek de olsa darbeler getirir. Bazı müesseselerin iflas etmesine, hatta kapanmasına sebebiyet verebilir. Onun için bu hükümet politikası olarak alınmalı. Bir devlet politikası haline getirilmeli. İstanbul'un ne şekilde finans merkezi, ne şekilde kültür merkezi, ne şekilde turizm merkezi olacağı belirlenmesi gerek.

İstanbul dışı da kalmadı ama.

Kalmadı ama. Nitekim teşvikle Anadolu'ya gidebilir. Nitekim bir çoğu gitti. Onun için köklü devlet politikası haline dönüşmesi lazım. İktidarlar değişse bile aynı politikayı devam ettirmesi lazım.

Mümkün mü öyle bir şey?

Mümkün. Ekonomi olduğu için neticede karşısında muhatap sanayici esnaf tüccar olduğu için hükümet de mecbur olur onu uygulamaya ciddi bir programla.

Türkiye stratejik olarak hangi sanayi sektörlerini belirlemeli. Siz yıllarca bunun araştırmasını yaptınız? Otomobil deniyor otomobil olmalı mı?

Otomobile saplantı yanlış. Devrim otomobili de öyle oldu. Ben mühendis olarak söylüyorum, Devrim arabasının başarısız olmasının temel sebebi o sırada

Türkiye'de yan sanayinin olmaması. Yan sanayi

olmayınca döviz yok. Dışarıdan parça da getiremiyorsunuz. Ayrıca sizin modele uyar uymaz. Parça alma imkânınız da olmayabilir. Vidasına kadar yerli yapıldı. Böyle bir şeyin rekabet etmesi mümkün değil. Dolayısıyla eğer bugün Türkiye’de otomobil sanayiinde büyük bir gelişme varsa mesela Mercedes dünya kamyon yatırımı, otobüs yatırımı Türkiye’de. Bir ülkenin en önemli yatırımları, önemli yatırımların önüne geçmesi lazım. Mesela son günlerde bir et kavgası devam ediyor.

Şimdi et yatırımına verilecek teşvikler ne kadar? Bakalım yerli otomobil yapılacak diye platform satın alınmıyor, teşvikler özel teşvikler veriliyor ve bir baba yiğit aranıyor. Acaba babayığidi ette mi aramalıyız otomobilde mi. Ben ilgili arkadaşlara sordum. Yabancı sermaye ile uluslararası sermaye ile Türkiye’de yapılan otomobiller yerli değil mi? Dolayısıyla sırf heves, gösteriş ekonomisi ile ekonomiyi yönlendirmek doğru değil.

Peki günümüzde hangi sanayiye öncelik vermeli?

Bir defa devlet devletleşme şeklinde bazı şeylere yön vermek istiyor. Bence serbest ekonomik modelden ayrılmamak lazım.

Dünyadaki gelişmelere uygun olarak tercihlerimizi kurmamız lazım. İşte Almanya’da 2013 yıllarında ortaya atılan 4.0 Sanayi devrimi yıllardır tartışılıyor. Davos’ta sayın Başbakan gitmeden de ben arkadaşlara söyledim, bakın Davos’a gidiliyor. Davos’ta 4.0 Sanayi Devrimi tartışılacak. Halbuki o günlerde biz gereksiz şeyler tartıştık. Başbakan da uçakta gazetecilere hiç ilgisi olmayan konulara cevap vererek Davos’a gitti. Bu bakımdan bu 4.0 sanayileşme devrimine çok önem vermemiz lazım.

Yakalama şansımız var mı?

Bunu da yakalama şartımız eğitimden başlamakla olur. Okullarımızda ortaöğrenimde, liselerde ezberci eğitim

politikası devam ediyor. Bu ezbercilikten kurtulup ve girişimci ruhunu verebileceğimiz bir eğitim tarzına geçmemiz lazım.

Girişimciliği öne çıkarmamız lazım. AR-GE çalışmalarına çok daha destek vermemiz lazım. Benim bakanlığım zamanında bu tabuların çoğunu yıktık. Tabii bu arada da yerli kaynakları kalkındırmaya öncelik vermemiz lazım. Ayrıca istikrar olmadan, siyasi istikrar olmadan hiçbir şey olmaz.

Üniversite sanayi işbirliği de önemli bir sorun.

Ben İstanbul Sanayi Odası’nda yönetime girmek için mecliste yönetimi tenkit ettiğimde üç şey üzerinde durmuştum. Bunlardan biri üniversite-sanayi ilişkileriydi. Nurullah Gezgin de Allah rahmet eylesin, çok zeki ve tecrübeli bir başkandı. Ben başkan yardımcısı olarak yönetimde görevi aldığımda tenkit ettiğin üçünden görevlisin dedi. Ve o yıllarda randevu alıp üniversite rektörü hocamıza gittiğimizde. “Yani biz o kapitalistlere, o karaborsacılara üniverisiteyi mi açacağız” demişti. Büyük firmaların patronlarına gittiğimizde de “Yani biz seni yönetime seçtik onların hepsi ya komünist ya sosyalist yani sosyalistleri içimize mi sokacağız?” demişlerdi. Sanayi üniversite ilişkisinde böyle bir görüş vardı. Fakat bu benim içime ukde oldu. Odalar Borsalar Birliği’ne seçildiğimde üniversitelere yazı yazdım. Dedim ki Türk ekonomisinin ve özellikle sanayinin ihtiyacı olan konularda master ve doktora tezi yaparsanız bütün masrafını karşılayacağız. Üniversitelerde bir hareket başladı. Talepler geldi o talepleri üniversitelere ulaştırdık. Üniversiteler onlardan seçti. Hiç unutmam ilk yıl 70 tane tezi destekledik. Sanayi tezleri “Santez” i kurduk. Türkiye adeta sanayi konusunda tezlerde kuluçka merkezi haline geldi. Şimdi bu projeler TÜBİTAK’tan Avrupa Birliği fonlarından büyük destekler görüyor. Bakan olunca üniversitelerde teknoloji geliştirme bölgelerini kurduk.

*Turgut Özal - Ali Coşkun
İSO Meclisi 1980'li yıllar*